

כך שנו חכמים בלשון המשנה ברוך שבחר בהם ובמשנתם:
 ר' מאיר אומר כל העוסק בתורה לשמה זוכה לדברים הרבה.
 ולא עוד אלא שכל העולם כולו כדיי הוא לו. נקרע ריע. ואהוב.
 אוהב את המקום. אוהב את הבריות. משמח את המקום. משמח את
 הבריות. ומלבשתו ענוה ויראה. ומכשרתו להיות צדיק. ותסיד.

פירוש רבינו שמחה בעל מחזור ויטרי

כך שנו. אומר אני שהחכמים שהנהיגו לומר פרקים הללן בבית הכנסת
 לא היו שונים כלום אחר בעשרת מאמרות. מתניא ר' אומר הולך, אלא הוא
 היה אומר כו'. איפשר לומר שהיו רגילין לשנותה בסוף בעשרה מאמרות כדי
 לסמוך לזה הוא היה אומר, כמו שמצינו בכל המחזורים הישנים, ואע"פ שבסדר
 המשנה היא שנוייה למעלה וסידרה אחרי כן כעין פרק מעין אבות מבריייתא
 ודברי האמוראים והיה יכול לאמרו בשבת בפני עצמו, וזהו שאנו אומרי' כך
 שנו חכמים בלשון המשנה, דבריי' היא, ובלשון משנה היא שנוייה, שאף
 הבריייתא נקראת משנה, משנת ר' חייא, משנת ר' אושעיא, ובר קפרא אומר
 כו', חכמים האחרונים הוסיפו אותה, שאף היא מענינה בפרקים הראשונים
 שאלמלא קבעוה הראשונים היו קובעים אותה בפ' ר' מאיר.

זוכה לדברים הרבה, כדמפר' שזוכה להיות חסיד.

כדיי הוא לו, דיי אם נברא כל העולם כולו בשבילו, כמו שפירשו חכמים
 במסכת שבת (ל' ע"ב), את האלהים ירא ואת מצותיו שמר כי זה כל האדם
 (קהלת י"ב), כל העולם כולו לא נברא אלא לצוות זה את זה.

ריע ולי מה יקרו ריעיך, (תהלים קל"ט).

ואהוב, אני אוהבי אהב. (משלי ח').

ומלבשתו שנעשים לו הענוה והיראה כמלבוש שאדם עוטה בו, כדכת'
 צדק לבשתי וילבישיני (איוב כ"ט), וילבש צדקה כשריון (ישעי' נ"ט), והענוה
 מביאה לידי יראת שמים, דכת' עקב ענוה יראת ה' (משלי כ"ב), ויראה מביאה
 לידי תורה, דכת' ראשית חכמה יראת ה' (תהלים קי"א), הרי שכל מי שיש בו
 תורה יש בו מדת הללו, ואני הכותב איני אומ' כך, שהרי שנינו בע"ז פ"ק
 (כ' ע"ב), תורה מביאה לידי זהירות ענוה ליראה, אמר ר' יצחק ממה שעשתה
 חכמה כפה לראשה עשתה ענוה עקב לסולייתא, בע"ז ירושלמי איתה הכי,
 וכן בפ"ק דשבת ירושלמי.

וישר. ונאמן. ועניו ומרחקתו מן החט. ומקרבתו לידי זכות. ונהניו ממנה עיצה ותושיה בינה וגבורה. שנאמר לי עצה ותושיה אני בינה לי גבורה. ונותנת לו מלכות וממשלה וגדולה וחקיקור דין. ומגלים לו מן השמים רזי תורה. ונעשה כמעייין שאינו פוסק

פירוש רבינו שמחה בעל מחזור ויטרי

צדיק, הולך בתומו ואינו עושה עול, ומהנה לאחרים משלו, אבל אינו גומל טובה מגופו לטרוח בשביל אחרים, דצדקה לחיים ולא למתים, לעניים ולא לעשירים, והגומלו רעה משלם לאיש כמעשהו, אבל מדת חסידות בין בגופו בין בממונו, בין לחיים בין למתים בין לעניים בין לעשירים, דאינו גומלו רעה, אלא עושה עמו לפנים משורת הדין, כמו שפירשו חכמים מועשית הישר הטוב.

ונאמן לא יעשה עולה, ולא ידבר כזב, ולא ימצא בפיו לשון תרמית והוא נאמן רוח לכסות דבר, כדכתיב בכל ביתי נאמן הוא (במדבר י"ב), והוא למשענת ארו לכל הבוטחים בו, עלוב, ואינו עולב, שומע בזיונו ושותק.

ומרחקתו, דתנא דבי ר' ישמעאל (סוכה ז"ב ע"ב), אם פגע בך מנוול זה משכהו לבית המדרש, אם אבן הוא נימות, שנאמר אבנים שחקו מים (איוב י"ד), ואין מים אלא תורה, שנאמר הוי כל צמא לכו למים, (ישעי' נ"ה), ואם ברזל הוא מתפוצץ, שנאמר הלא כה דברי כאש וגומר (ירמי' כ"ג).

ונהניו ממונו, בני אדם נהניו ממנו, להימלך בו ולהתייעץ ולקחת ממנו עצה ותושיה, ליאטיר ב', פירשו חכמים (סנהדרין כ"ו ע"ב), שלכך נקראת התורה תושייה מפני שמתשת כוח של אדם ע"י טורח ומחשבה, וכדאמרין אלמלא שקיבלו ישראל את התורה שמתשת כוחם אין כל אומה יכולה לעמוד בפניהם לי עצה ותושיה בריש משלי הוא (ח'), ובשביל התורה אמרו שלמה בחכמתו.

מלכות וממשלה, וספק בידו למלוד, שמתנדבים הכל לעשותו ראש וקצין, וחולקין לו כבוד, שנאמר בי מלכים ימלוכו (שם), ומיכן פירשו חכמים בגיטין (ס"ב ע"א), שתלמידי חכמים נקראו מלכים.

וחקיקור דין, כדרך הרשות, שאמרו חכמים במסכת שבת (י"א ע"א), שאין מספיקין לכתוב חללה של רשות שנאמר שמים לרוב וארץ לעומק ולב מלכים אין חקר (משלי כ"ה).

זכנהר שמתגבר והולך. והוי צנוע וארך רוח ומוחל על עלבונן ומגדלתו ומרוממתו על כל המעשים כולן
 אמר ר' יהושע בן לוי בכל יום ויום בת קול יוצאת מהר חורב ומכרזת ואומרת אוי להם לבריות מעלבונה של תורה שכל מי שאינו עוסק בתלמוד תורה נזוף. שנאמר נזם זהב באף חזיר

פירוש רבינו שמחה בעל מחזור ויטרי

רזי תורה, סתרי תורה, כגון מעשה בראשית, מעשה מרכבה, וספר יצירה, וכל שכן שאר התורה, שנאמר ונביא לבב חכמה (תהלים צ'), ומהיא אמרי' (ב"ב י"ב ע"א), חכם עדיף מנביא, שנאמר ונביא לבב חכמה, רז, לשון מי הוא שמגלה רזי לבני אדם, דיונתן בן עוזיאל, רזי לי רזי לי וכל רז לא אנס לך דדניאל. כמעייין דכת' שתה מים מבורך ונוזלים מתוך בארך (משלי ה') בתחילה מבורך שהן מכונסין ולבסוף מבורך שהן מים נובעים, ושוב מה כת' יפוצו מעיינותיך חוצה (שם), שנעשה בהר גדול.

ומוחל על עלבוננו מעביר על מידותיו מרוב ענוה.

ומרוממתו על כולן, כדא' כל המעביר על מידותיו מעבירין לו על כל פשעיו (ר"ה י"ז ע"א).

אמר ר' יהושע בן לוי אגד' היא בתנחומא (פ' תשא), בה קול אינו מלאך אלא מדת קול היא, ונמצאת בפני עצמה ברוח המנשבת, ורב סעדיה פ"י שהוא קורא בין ההרים והקול נענה לו מבין שברי ההרים והמערות שבסלעים, ולשון בת, שאין שומעין הקול ממש, אלא את שכנגדה, שנראה ההר העונה כנגד אדם הקורא אצלו.

מהר חורב, מקום שניתנה בו תורה לפיכך היא נשמעת לו משם.

מעלבונה, שמעלבין את התורה, שהיא עלובה על שאין לה עוסקין.

נזוף, נוטרייקון נזם זהב ואף, ולשון ויגער בו אביו (בראשית ל"ז), מתרג' ונזף ביה אבוהי, שהוא כמנודה לשמים, דכת' ארור אשר לא יקים וגומ' (דברים כ"ז), ושאינו לומד היאך יקיים, דאין בור ירא חט, ולא עם הארץ חסיד, ואמרי' במסכת שבועות (ל"ו ע"א), ארור, בו נידוי בו קללה, נמצא שהוא מנודה כמו נזם זהב באף חזיר, כן אשה יפה וסרת טעם, דתלמיד חכם המסיר עצמו מללמוד הרי הוא כמנודה, שפורשין בני אדם, שאע"פ שכת' אשה לא דיבר הכת' אלא כנגד

אשה יפה וסרת טעם: ואומר והלוחות מעשה אלהים המה והמכתב מכתב אלהים הוא חרות על הלוחות: אל תיקרי חרות אלא חירות שאין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתורה. וכל העוסק בתורה הרי זה מתעלה. שנאמר וממתנה נחליאל ומנחליאל במות. ואם הגיס דעתו הק' משפילו. שנאמר ומבמות הגי: והלומד מחבירו פרק אחד או הלכה אחת. או פסוק אחד. או אפילו דבר אחד צריך לנהוג בו כבוד. שכן מצינו בדוד מלך ישראל שלא למד מאחיתופל אלא שני דברים בלבד ועשאו רבו אלופו ומיודעו.

פירוש רבינו שמחה בעל מחזור ויטרי

התורה, שכך אמר שלמה בהכמתו כל דבריו כעין משלים והוא שאמרו חכמים ביבמות (ס"ג ע"ב), כמה טובה אשה טובה שהתורה נמשלה בה.

חרות על הלוחות, נעשה בן חורין, על עסק הלוחות שבני אדם מכבדין אותו, ומשמישים לפניו, וכן כת' בספר בן סירא סלסליה ותרוממך.

נחליאל, בפר' יום הכיפורים אמר' שבתורה הכ' מדבר, לפי שכת' למעלה וממדבר מתנה, ופירשו חכמים כיון שעושה אדם עצמו כמדבר שהוא מופקר לכל, ניתנה לו במתנה, ומשניתנה לו במתנה נחלי אל, שנא' וממתנה נחליאל, וכיון שנתלו אל עולה לגדולה, שנ' ומנחליאל במות, ואם הגביה עצמו הק' משפילו שנא' ומבמות הגי, ולא עוד אלא ששוקעים אותו בקרקע, שנא' על פני הישימון, ואם חזר בו הק' מגביהו, שנאמר כל גיא ינשא (ישעי' מ').

שני דברים, שמצינו שאמר לו אחיתופל לדוד, אשר יחידו נמתיק סוד בבית אלהים נהלך ברנש (תהלים כ"ה), מתשובת אחיתופל אתה למד דברי דוד, שפעם אחת מצאו אחיתופל לדוד שהיה יושב ושונה לבדו, אמר לו מה אתה עושה, הרי כבר כת' (ירמי' ג'), חרב על הבדים ונואלו, חרב על תלמידי חכמים שיושבין בד בבד ועוסקין בתורה, ולא עוד אלא שמתפשין, דכת' ונואלו, וכת' ונואלו שרי צוען, (ברכות ס"ג ע"ב), אשר נואלנו, די טפשנא, אמר לו אשר יחידו נמתיק סוד, נעסוק בתורה אני ואתה, ושוב פעם אחת מצאו שהיה הולך יחידי לבית המדרש בנחת, אמר לו מה אתה עושה, הרי כבר כתיב ברב עם הדרת מלך, אמר לו ומה אעשה, אמר לו בבית אלהים נהלך ברגש, בריגשת בני אדם נלך אני ואתה, אבל בכבישת התהום לא לימדו כלל מפני שהוא עצמו כתבו ואית'

שנאמר ואתה אנוש כערכי אלופי ומיודעי. והלא דברים קל וחומר. ומה דוד מלך ישראל שלא למד מאחיתופל אלא שני דברים בלבד עשאו רבו אלופו ומיודעו. הלמד מתבירו פרק אחד או הלכה אחת או פסוק אחד או אפילו דבר אחד על אחת כמה שצריך לנהג בו כבוד. ואין כבוד אלא תורה. שנאמר כבוד חכמים ינחלו ותמימים ינחלו טוב ואין טוב אלא תורה שנאמר כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזובו:

כך היא דרכה של תורה. פת במלח תאכל. ומים במשורה תשתה. ועל הארץ תישן. וחיי צער תחיה. ובתורה תעמל. אם אתה עושה כן אשריך וטוב לך. אשריך בעולם הזה וטוב לך

פירוש רבינו שמחה בעל מחזור ויטרי

דאמרי שלימדו קל וחומר דהחליל (סוכה נ"ג ע"א) להתיר למכתב שם אחספא, דמה בין איש לאשתו אמרה תורה כו.

ואתה אנוש כערכי, דוד היה משבח לאחיתופל ועושה אותו כערכו וכמותו. ואף חשוב ממנו.

אלופי ומיודעי, תכם ורכ שלי, כמו אנשים חכמים וידועים.

הלמד מתבירו, אדם הדיוט.

על אחת כמה, וכמה, כל שכן שזקוק להשפיל את עצמו, להכניע עצמו אצל חבירו כיוצא בו באות אחת.

ואין כבוד אלא תורה, אין לך אדם הראוי להתכבד יותר ממי שהוא בעל תורה, וכ"ש זה שלמדו חכמה, ואף התמימים על עסק שנחלו טוב, ואין טוב אלא תורה.

פת במלח תאכל, שאם אין לו לאדם אלא פת הריבה שיטבול במלח, אע"פ כן אל ימנע עצמו מלעסוק בתורה, ואם הוא עשיר כל שכן שיעסוק בתורה, וטוב לו כדי שינחל שני עולמים, כמו שמצינו באגדה כהן משיח, אטו צדיקי אי אכלו תרי עלמא מי סני להו (הוריות י" ע"ב).

ומים במשורה, מדת הלה, ואין לך אדם שותה במדה אלא בשביל עצירת מים, ואפי' הכי תחזק ללמד תורה.

לעולם הבא. אל תבקש גדולה ואל תחמוד כבוד. ויותר מלימודך עשה. ואל תתאוה לשלחנם של מלכים. ששלחנך גדול משלחנם. וכתרך גדול מכתרם. ונאמן הוא בעל מלאכתך שישלם לך שכר פעולתך:
גדולה תורה יותר מן הכהונה ומן המלכות. שהמלכות נקנית

פירוש רבינו שמחה בעל מחזור ויטרי

ואל תחמוד כבוד, להתכבד בתורתך, דא"כ אתה נראה כלומד שלא לשמה. ויותר מלימודך עשה, שיהו מעשיך מרובין מהכמתך. ואל תתאוה, שאם יפתוך לעשות כמעשיהם וליתן לך שררה לא תשמע ולא תאבה, ואל תתחזק, ואל תקנא בהם, ואל תפקפק בדברי תורה מפני שאתה רואה אותם מצליחין.
מפני ששלחנך, לעולם הבא גדול משלחנם בעולם הזה. וכתרך גדול מכתרם, ואפילו בעולם הזה, דג' כתרין הם, וכתר שם טוב. על גביהן.

בעל מלאכתך, הק' שאתה עושה מלאכה שלו.

שהמלכות בשלשים מעלות, מקצתו במקרא ומקצתו במשנתינו בסנהדרין (י"ח ע"א), ואילו הן מלך לא דן, ולא דנין אותה, לא חולץ ולא חולצין אשהו, לא מייבם ולא מייבמין אשהו, ואין נושאין את אלמנתה, מת לו מת אינו יוצא מתוך פלטרין שלו, וכשמברין אותו כל העולם יושבין על הקרקע והוא מיסב על הדרגש, ערסא דסלא, ופורץ לעשות לו דרך ואין ממחין בידו, וכל העם בתזוין ונותנין לפניו, והוא נוטל חלק בראש, ולא ירבה לו נשים אלא י"ת, ולא ירבה לו סוסים אלא כדי מרכבתו, וכסף וזהב לא ירבה לו מאד אלא כדי אכסניה שלו, וכותב לו ספר תורה לשמה, והיתה עמו, בין במלחמה, בין במדינה, בין בהליכה, בין בישיבה, ואין יושבין על כסאו, ואין רוכבין על סוסו, ואין משתמשין בשרביטה, ואין רואין אותו ערום, ולא כשהוא מסתפר משום שנאמר שום תשים עליך מלך (דברים י"ז), שתהא אימתו עליך, אשר יבחר ה' אלהיך בו, על פי נביא, מקרב אחיך, ולא הוצה לארץ, אחיך ולא אחרים, כדכתיב לא תוכל לתת עליך איש נכרי אשר לא אחיך הוא, מלמד שהגר פסול, ואף ישראל פסול בעבד וממזר (סנהדרין ל"ג), משום שנא' כלך יפה רעייתי (שה"ש ד'), שלא יהא ראוי להושיבו בסנהדרין, ואע"פ שאמרו אין מושיבין מלך בסנהדרין, ואיפשר להו הכניס תחתיהן, זה יהיה

בשליש מעלות. והכהונה בעשרים וארבעה. והתורה נקנית

פירוש רבינו שמחה בעל מחזור ויטרי

משפט המלך אשר ימלך, שפירש שמואל הראה, את בניכם יקה, ושם במרכבתו ופרשיו, ורצו לפני מרכבתו, ולשום לו שרי אלפי ושרי תמימים, ולחרוש חרישו, ולקצור קצירו, ולעשות כלי מלחמתו, וכלי רכבו, ואת בנותיכם יקה לרקחות ולטבחות, ולאופות, ואת שדותיכם ואת כרמיכם וזיתכם הטובים יקה, וזרעיכם וכרמיכם יעשר, ואת עבדיכם ואת שפחותיכם ואת בחוריכם הטובים ואת חמוריכם יקה, צאנכם יעשר ואתם תהיו לו לעבדים, הרי כ"ג מן המקרא, מוסיף עליהם שום תשים עליך מלך אשר יבחר ה' אלהיך בו, מקרב אחיך תשים עליך מלך. שתהא אימתו עליך, וכתב לו את משנה התורה, הרי שלשים ומסופר בכל יום אינו מן הכלל של מקראות הללו, אלא משום שנאמר מלך ביפיו תחזינה עיניך (ישעי' ל"ג).

והכהונה בכ"ד, ואילו הן, קדושה, טהרה, בגדי שש, תספורת ראש וזקן כל ל' יום, וכהן גדול כל ז' ימים, לנפש לא יטמא בעמיה לא יקרהו קרחה בראשם, ופאת זקנם לא יגלחו, ובבשרם לא ישרטו שרטה, אשה זונה וחללה לא יקחו, ואשה גרושה מאישה לא יקחו, כל אשר בו מום לא יקרב איש עור, או פסח, או חרום, או שרוע, לא שבר יד, ולא שבר רגל, לא גבן, ולא דק, ולא תבלול בעינו, לא גרב, ולא ילפת, ולא מרוח אשך, לא בעל מום, וחייב לנקות עצמו מכל מום וכיעור, ולהיות קדוש, ואת אהרן ואת בניו אקדש לכהן לי, וכתוב וקדשתו, וכנגד כ"ד מעלות ניתנו לכהנים כ"ד מתנות כהונה, מוסיף עליהם כהן גדול שאסור ליטמא לאביו ולאמו, והוא אשה בבתוליה יקה, ומן המקדש לא יצא, כשהוא מתנחם מאחרים אומר לו הרי אנו כפרתך (סנהדרין י"ח ע"א), והוא אומר להם תתברכו מן השמים, וכשמברין אותו כל העם מסובין על הארץ והוא מיסב על הספסל, וכשהוא עומד בשורה לנחם אחרים סגן מימינו, וראש בית אב משמאלו, ולובש בגדי זהב, חשן ואפוד, מעיל וציץ, שנאמר והיה על מצחו תמיד, דומה למלאך ה' צבאות.

והתורה בכ"ח, בעריכת שפתים, במציאה בפה, ומשמיעה לכל איבריו כשהיא סודרה בפיו, כאותה ששינו בעירובין (נ"ג ע"ב), ברוריא אשכחתייה לההוא גברא דההו גריס בלחישיה, בטשא ביה, אמרה ליה כתיב ערוכה בכל ושמורה (שמואל ב' כ"ג), אם ערוכה ברמ"ח איברים או שמורה בו ואם לאו אינה שמורה, ועוד כתיב כי חיים הם למוצאייהם (משלי ד'), למוצאייהם בפה, ולכל בשרו מרפא.

בארבעים ושמונה. אילו הן הדברים. בתלמוד בשמיעת האוזן בעריכת שפתים. בבינת הלב בשכלות הלב. באימה וביראה בחכמה ובענוה. בשמחה. בשימוש חכמים. ובדיבוק חבירים ובפילפול התלמידים בישיבה במקרא. במשנה. במיעוט שנה.

פירוש רבינו שמחה בעל מחזור ויטרי

בבינת הלב, ובשיכלות הלב, שמסתכל להקשות, וחוזר ומסתכל לתרץ, ולהעמיד דבר על בוריו, ושם את הטעמים, ורואה ושוקל בלבו, כדאמר אז ראה ויספרה הכינה וגם חקרה ויאמר לאדם (איוב כ"ח), ואומר איה סופר איה שוקל.

באימה וביראה, אימת שמים, שמכוין שלא יטעה, ומוראת הרב, שאינו נוהג קלות ראש לפניו, כדא' באין עומדין (ברכות ל' ע"ב), וגילו ברעדה, במקום גילה שם רעדה, ואף מזה הטעם נהגו לשבור הכוס אחר ברכת חתנים במקום החופה.

ענוה, כדכתיב בקשו צדק בקשו ענוה (צפניה ב'), ואמרו חכמים לא הביישן למד, לפיכך צריך אדם להיות עניו, ולשאול מרבו מה שצריך לו ולא יחזיק עצמו כאדם גדול.

בשימוש חכמים, שממששין ועובדין עבורם, כדי ללמוד לפניהן תלמוד וסברא, דאמ' גדולה שימושה יותר מלימודה (ברכות ז' ע"ב), ועוד אמרו חכמים איזהו עם הארץ כל שקרא ושנה ולא שימש תלמידי חכמים (שם מ"ז ע"ב), לסבור סברא.

ובפילפול התלמידים, פילפול, חריפות, לשון פלפלתא חריפא, שמלמד לפני החכם חוזר ומתווכח, ומתחזר עם התלמידים, כמו שא"ר ומתלמידי יותר מכולם, (מכות י' ע"א), וכמו שאמר הכת' ברזל ברזל יחד, ואיש יחד פני רעהו, כמו כן, בדיבוק סופרים, בישיבה, שמתוך שמרבה בישיבה מתחכם, כמו שאמרו רבותינו אם יאמר לך אדם יגעתי ולא מצאתי אל תאמן (מגילה ו' ע"ב).

במיעוט תענוה, דכת' ולא תמצא בארץ החיים (איוב כ"ח), במי שמחיה עליה (סנהדרין ק"א ע"א).

ובארץ אפים, מצינו בספרא אמר ר' יהודה ר' חנינא בן יהודה היה דורש כל ימיו, בא וראה קשה הקפדה, שהקפדתו של משה גרמה לו שנשתכחה ממנו הלכה (ספרא פ' שמיני), ובספרי (פ' מטות), כך שנינו, א"ר אלעזר בשלשה

במיעוט תענוג, בארך אפים, ובמיעוט דרך ארץ, במיעוט שיחה, במיעוט סחורה, ובמיעוט שחוק, בלב טוב, באמונת חכמים, ובקבלת ייסורין, המכיר את מקומו, והשמח בחלקו, והעושה סייג לדבריו, ואינו מחזיק טובה לעצמו, אהוב אוהב את המקום.

פירוש רבינו שמחה בעל מחזור ויטרי

מקומות בא משה לכלל כעס ובא לכלל טעות, כיוצא בו אתה אומר ויקצף על אלעזר ועל איתמר (ויקרא י'), מלמד שנשתכחה ממנו הלכה, בדרך ארץ, כמו ששינונו למעלה יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ.

באמונת חכמים, שמאמין בדבריהם, ולא כצדוקים ובייתוסין.

ובקבלת ייסורין, שאם ייסורין באים עליו יקבלם מאהבה, ולא יבעט בהם, ולא יאמר בלבו מלבטל את התורה, ולקרוא תגר, ולאמר לרות הוא עמל, מאחר שאינה מגינה עליו מן הייסורים, דשכר מצות בהאי עלמא ליכא.

במיעוט עסק, שרוב עיסקו אינו אלא בתורה.

המכיר את מקומו, שמקדים ובא לבית המדרש והוא צריך להכיר את מקומו בבקר בהשכמה, והוא שאמר הכת' קווצותיו תלתלים שחורות כעורב (שה"ש ה'), במי אתה מוצא דברי תורה במי שמשחיר עצמו עליה, ומשכים ומעריב עליה, (עירובין כ"ב ע"א).

השמח בחלקו, שכל מה שהק' מזמן לו הוא מקבל מאהבה, ואינו מהרהר אחר מדת הק', שמתוך שאין לכו טריד ואינו מחשב בדבר אחר תורתו מתקיימת בידו.

והעושה סייג, בשמורה מדברי תורה נוהר לעשות סייג לדבריו כדי שלא יכשלו בני אדם בהוראתו, ונוהר אף בתשובתו, כמו שאמרנו בפ' ראשון חכמים הזהרו בדבריכם, ואי/הו סייג, כגון אילו המנויין באימתי קורין, שמצותם עד שיעלה עמוד השחר, ואמרו חכמים עד חצות, וכן פירשו חכמים במכילתי אצל אכילת פסחים.

ואינו מחזיק טובה לעצמו, במה שלמד אינו מתפאר בלבו אלא אומר בלבו שהדבר מוטל עליו לחובה, ומעכשיו אין דיי לו במה שעסק.

אוהב את הבריות, שמתוך כך מתכבדת תורה ומתייקרת בעיני הבריות והכל רצין אחריה, ומחזיקין את ידו לעסוק בה, ואינו רודף אחר הכבוד אלא מתרחק

אוהב את הבריות. אוהב את הצדקות. אוהב את התוכחות. אוהב את המישרים. ומתרחק מן הכבוד. ואינו רודף אחר הכבוד. ולא מגיס לבו בתלמודו. ולא שמח בהוראה. והנושא בעול עם חבריו. ומכריעו לכף זכות. ומעמידו על האמת. ומעמידו על השלום. ומתיישב בתלמודו. שואל ומשיב. שומע ומוסיף. והלומד על מנת ללמד. והלומד על מנת לעשות. המחכם את רבו. והמכוין שמועתו. והאומר דבר בשם אומרו. שכל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם. שנאמר ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי:

פירוש רבינו שמחה בעל מחזור ויטרי

אפילו כשמגיע לידו כדרך שעשה שאל, שנחבא אל הכלים, שמתוך כך אינו נבזה בעיניו ונמאס מללמוד מכל אדם, ומאחר שלומד מכל אדם היא מתקיימת בידו כמו שאמר דוד, מכל מלמדי השכלתי (תהלים קי"ט).

ואינו מניח לבו להיות שמח בהוראה, מפני שדואג שמא יכשל בדברי תורה. ונושא בעול עם חבריו, ואפילו למנת המלך, ואע"פ שאינו צריך.

יומכריעו, במקום שיש להטות הדבר לזכות ולהובה, על האמת, שאינו דוחה בקש.

ומעמידו על השלום, כשיש שנאה בינו ובין חבריו.

ומוסיף, מבין דבר מתוך דבר, דמאן דלא מיסיף יסיף, אמר רב יוסף תקבריניה אימיה (תענית ל"א ע"א).

והמחכם את רבו, כשם שמצינו שהיה ריש לקיש מחכם את ר' יוחנן, גמר ליה שמעתא, ומקשי ליה עשרין וארבע קושייתא, ומפרק ליה ר' יוחנן עשרים וארבעה פירוקי וממילא רווחא שמעתתא (ב"מ פ"ד ע"א).

והמכוין, שאינו מכוין לא להוסיף עליה ולא לגרוע ממנה, ע"א שחייב אדם לומר בלשון רבו, כדא' בגי' שאכלה וביצאות שבת, הילל אומר מלא הין מים שאובים כר, ובעדיות.

והאומר דבר בשם אומרו, שאינו תולה דברי רבו בעצמו, ותאמר אסתר אלמלי, אמרה בשם עצמה לא באה גאולה, שמתוך כך שאל המלך מה נעשה יקר וגו'.

גדולה תורה שהיא נותנת חיים לעושיה בעולם הזה ובעולם הבא, שנאמר כי חיים הם למוצאייהם ולכל בשרו מרפא. ואומר רפאות תהי לשרך ושקוי לעצמותיך: ואומר כי לוית חן הם לראשיך וענקים לגרגרותיך: ואומר תתן לראשך לוית חן עטרת תפארת תמגנך: ואומר עץ חיים היא למחזיקים בה ותומכיה מאושר, ואומר כי בי ירבו ימיך ויסיפו לך שנות חיים: ואומר אורך ימים בימינה ובשמאלה עושר וכבוד: ואומר דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום: אמר ר' יהושע בר' לוי משום ר' אלעזר בר' שמעון הנזיר, והכח, והחכמה, והעושר, והכבוד, והשיבה, והבנים, נאה לצדיקים ונאה לעולם, שנאמר עטרת תפארת שיבה בדרך צדקה תמצא, ואומר עטרת זקנים בני בנים ותפארת בנים אבותם, ואומר תפארת בחורים כחם והדר זקנים שיבה: ואומר וחסרה הלבנה ובושה החמה כי מלך ה' צבאות בהר ציון ובירושלם

פירוש רבינו שמחה בעל מחזור ויטרי

כי חיים הם, בעולם הזה, ולכל בשרו מרפא, לעולם הבא, שאין חלאים מתגלים בו, כמו שפירש ר' יעקב בהאשה, בלמען ירבו ימיכם, שכל זמן שעוסק בתורה אין חלי מזיקו, כמו שפירשו רבותינו בעירובין (נ"ד ע"א), חש בכל גופו יעסוק בתורה ויתרפא, שנא' רפאות (משלי ג').

ואומר כי לוית חן, שכל זמן שעוסק בתורה אינו תש בכל אילו, ובמקום שלא עסק והש יעסוק בתורה ויתרפא, שנאמר תתן לראשך לוית חן.

עץ חיים היא, לעולם הבא, ולא עוד אלא שמוליכתו לשלום, הא למדת שגדול כח השלום שברכת כהנים חתומה בו, בסיפרי, אמר מיכן שאין תועלת האדם בחייו בלא שלום, שאם תאמר ימים ולא שנים, ת"ל ושנות חיים, ושם אמר בלא עושר וכבוד, ת"ל ובשמאלה עושר וכבוד, ושלום יוסיפו לך, תוספת על תוספת.

הנזיר, זה קלסתר פנים, שמתוך זיו קלסתרז דומה נורא כמלאך ודבריו נשמעים, שנאמר עטרת. הנזיר, תפארת.

כח, יריאים ממנו, ונאה לעולם, שהדור נאה שיש בו אנשים כאלה.

ונגד זקניו כבוד: ר' שמעון בן מנסיא אומר אילו שבע מידות שמנו חכמים כולן נתקיימו ברבי ובניו: א"ר יוסי בן קיסמא. פעם אחת הייתי מהלך בדרך ופגע בי זקן אחד ונתן לי שלום והחזרתי לו שלום, ואמר לי ר' מאיזה מקום אתה, אמרתי לו מעיר גדולה של חכמים ושל סופרים אני, אמר לי ר' רצונך שתדור עמנו במקומינו ואני נותן לך אלף אלפים דינרי זהב, ואבנים טובות ומרגליות, אמרתי לו אפילו אתה נותן לי כל כסף וזהב שבעולם איני דר אלא במקום תורה, אמר לי ר' מפני מה אמרת לי כך, אמרתי לו מפני שבשעת פטירתו של אדם אין מלוין לו לאדם לא כסף ולא זהב ולא אבנים טובות ומרגליות אלא תורה ומעשים טובים בלבד, שכך כתב בספר תילים על ידי דוד מלך ישראל טוב לי תורת פיך מאלפי זהב וכסף: ואומר בהתהלכך תנחה אותך ובשכבך תשמע עליך והקיצות היא תשיחך: בהתהלכך תנחה אותך בעולם הזה בשכבך תשמר עליך, בקבר, והקיצות היא תשיחך, לעולם הבא, ואומר לי הכסף ולי הזהב אמר ה' צבאות:

פירוש רבינו שמחה בעל מחזור ויטרי

והכבוד, דכת' ונגד זקניו כבוד, שנעשין מכובדין ומתענגין מזיו כבודו ואינן צריכין לאור החמה ולבנה.

ברבי, הוא רבינו הקדוש, הוא ר' יהודה הנשיא. סופרים, בעלי מקרא.

אין מלוים, לשון לוייה, ומעשים טובים, ואני למדתי אותם מתוך דברי תורה, ואם אטעה חבירי מיישרים אותי.

תנחה אותך, לשון לך נחה.

תשמר עליך, להגן ולהציל.

תשיחך, תדבר בשבילך, פורפרלטוי ב'.

חמשה קניינין, כת' ברוב מחזורים, וראיתי מדרשו של ר' שמעון קרא בספר משלי, שמוצא קניינו של אברהם אבינו, מדכת' (בראשית ב'), אלה תולדות השמים והארץ בהבראם, אל תיקרי בהבראם, אלא באברהם, זהו שאמר הכת' ברוך אברהם לאל עליון קנה שמים וארץ. וכן פתרונו בהמקרא, ברוך אברהם

חמשה קניינין קנה הק' בעולמו, אילו הן, תורה קניין אחד. שמים וארץ קניין אחד. אברהם קניין אחד. ישראל קניין אחד. בית המקדש קניין אחד. תורה קניין אחד מניין. שנאמר יי קנני ראשית דרכו קדם מפעליו מאז: שמים וארץ קניין אחד מניין שנאמר כה אמר ה' השמים כסאי והארץ הדום רגלי, ואמר מה רבו מעשיך ה' כולם בחכמה עשית מלאה הארץ קנייניך: אברהם קניין אחד מניין, שנאמר ויברכהו ויאמר ברוך אברם לאל עליון קונה שמים וארץ: ישראל קניין אחד מניין, שנאמר עד יעבר עמך ה' עד יעבר עם זו קנית, ואומר לקדושים אשר בארץ המה ואדירי כל חפצי בם: בית המקדש קניין אחד מניין, שנאמר מכון

פירוש רבינו שמחה בעל מחזור ויטרי

לאל עליון הקונה אותו כדרך שקנה שמים וארץ (שם י"ד), אבל בספרי (פ' האזינו), אצל הלא הוא אביך קנך אין כת' אלא שלשה קנייניו, וכן בפסחים פרק האשה, (פ"ו ע"ב), אבל במכילתי אצל עם זו קנית מונה אותם ארבעה, וכן ראיתי במחזור ישן אחר, ומפני שקשה לומר קניין של אברהם מברוך אברם לפי שאין המקרא נשמע כן, אלא קנין שמים וארץ, ואני אומר כשם שהספרי והמכילתי חלוקים שזה אומר ג' וזה אומר ד', כך איפשר שהגדת שלישנת חולקת לס"ה ה', והא לך לשון ספרי ומכילתי, בספרי שנינו, הלא הוא אביך קנך, זה אחד משלש שנקראו קניינין למקום, תורה, שנאמר ה' קנני ראשית דרכו, ישראל הלא הוא אביך קנך, בית המקדש הרי זה קנתה ימינו, ובמכילתי כך שנינו ארבעה נבראו קניינין, ישראל עם זו קנית, שמים וארץ דכתיב קונה שמים וארץ, בית המדש, הרי זה קנתה ימינו, תורה ה' קנני וגומר. ויבאו ישראל שנקראו קניין לארץ ישראל שנקראת קניין, ויבנו בית המקדש שנקרא קניין, בזכות התורה שלימדו שנקראת קניין, ולדברי האומר ה' קניינין הוא מוציא קונה שמים וארץ מדכת' השמים כסאי וגומר (ישעיה ס"ו), וכתיב הן כל אלה עשתהו, והקניין והעשייה אחד הוא.

כל חפצי בם, שהן חשובין לפני המקום ככל קנייניו, שאילמלא הם אין העולם עומד.

קוננו יריך, אף זה לשון קניין, ואם נפשך לומר הכנה לבד וקניין לבד הרי הוא אומר ויביאם אל גבול קדשו וגו', (תהלים ע"ח).

לשבתך פעלת ה' מקדש יי' כוננו ידיך: ואומר ויביאם אל גבול קדשו הר זה קנתה ימינו: וכולם לא בראם הקב"ה אלא לכבודו, שנאמר כל הנקרא בשמי לכבודי בראתיו יצרתיו אף עשיתיו: ואומר ה' ימלוך לעולם ועד. ה' מלכותיה קאים לעלם ולעלמי עלמיא: בן בג בג אומר הפוך בה והפוך בה, דכולה בה, ובלה בה, ובה תהוי ומינה לא תזוע שאין לך מידה טובה הימנה: בן הא הא אומר לפום צערא אגרא: יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו שיבנה בית המקדש במהרה בימינו

ר' חנינא בן עקשיא אומר רצה המקום לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצות, שנאמר ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר.

פירוש רבינו שמחה בעל מחזור ויטרי

לכבודו, שיתכבד בהן העולם, וימליכוהו עליהם. הפך בה והפך בה, תזור ותזור על דברי תורה.

וכולה בה, שכל חכמות העולם כלולה בה, כמו שאמרו חכמים דדיה ידוין בכל עת (משלי ה'), מה הדר הזה כל זמן שהתינוק ממשמש בו מוצא טעם חלב אף דברי תורה כל זמן שאדם עוסק בה מוצא טעם ויש ללמוד מתוכן דרך ארץ וחכמה. ובלה בה, לשון בלויי הסחבות, אחרי בלותי, הזקן עצמך בתורה, אם למדת בבחרותך גם בוקנותך החזק בתורת אלהים.

• לא תזוע, תזור, לזעוה, לזיע, שאין מדה שוה כזו שהעולם זיים עליה.

לפום צערא לפי הצער שתצטער בה תקבל שכר, ילפי שדברי שניהם כעין משל בני אדם, היו אומרים אותו בלשון ארמי שהכל מכירין בו, שהיה שגור בפיהם משעלו מבבל, וכן שנינו בפרקי שלמעלה ודלא מוסיף יסיף, ודאישתמש בתגא חלף, אף כאן לפום צערא אגרא.

שמעתין, אני הכותב, דכן בג בג וכן הא הא גרים היה וכו' עולה ה', כלומר בן אברהם שיש בו ה' אותיות, וכן הא הא הא, חמש, כאותיות אברהם, ולא רצה לפרסום, וכינה המסדר בלשון הצנע ובלשון נקייה, כמו רב מרי בר רחל (ברכות ט"ז ע"א), שהיה בן גוי קראו על שם אמו מישראל, ואילו אביהם ואמם לאו מישראל, אי נמי בן בג בג, בן אברהם שניתוספה בו ה' כשנתגייר, וכן בשרה, וזהו כמו בן הא הא, ה' של אברהם וה' של שרה, בן בג בג מיירי בקידושין ובבבא קמא, וכן הא הא בחגיגה.

סליקא לך מסכת אבות. חזק: